

Володислав Грабан

Дрібны прозатарскы формы Грабана вписуют ся в конвенцію його натурального ліризуваня в опертю о природничы мотивы. Поезії в прозі, як мож окрислити тоты творы, то рефлексії о жыттю человека і природы в їх взаємній симбіозі або експлоатуваню. Думкы тоты стисло вписаны сут в лемківській - пейзажно-культурово-ситуаційний контекст. Грабан пише тіж критичны, рецензийны, репортажовы статі, в котрых рівнож присутна ест лірична тонація.

Творы друкуют ся за збірками: **На ковнаку гір/Na kołpaku gór** (*Ludzie i ptaki*); **Rozsypane pejzaże** (*Księga rodzaju, Zrąb życia, Krawędź ciszy, Jesiony*); **Т. Кузяк, Давно, то были часы...** (*Країна зеленого світла*); з **рукопису** (*Великы релігійны реліквії*)

Великы релігійны реліквії

Поворот

Серед темной ночы ясніли світла далекої і близької забудовы. То приближали, то оддаляли ся од шырокой і простой дороги. Замкнений в бляшаній шоферці вантажной автомашыны малий хлопец всмотрювал ся в миготливы світла ночы, втулял ся до мамы, але цікавіст што за вікнами не давала му вснути. Авто гуркотало в єднаковим ритмі і пожерало ясно освічену встужку дороги - влекло за собом накрыту брезентом причепу. Миняли долги нічны години, змучений хлопец вснул. Рано до теплої шоферкы машыны засвітили першы проміня сонця, гуркот мотора ставал ся штотраз голоснійший, менше ритмічний, а за вікнами показували ся штотраз частійше высокы горы. Дорога вила ся помедже лісами то зас падала в глибоку долину, переходила над спінею водом гірскых потоків. Хлопец рухливо позерал в глибину рікы, дивил ся на білы гривы поспішной воды, іхали штотраз вільнійше і штотраз выжше. При каменистых дорогах вырастали невеликы хыжы з невеликыма віконцями, такы інчы, як знал з дітинства, без сліду червеної цеглы. Хлопцю здавало ся, же авто заіхало в дивну байкову країну. Высокы берегы спинали ся над высокы стріхы хыжок накрытых соломом або деревяныма гонгами, з яких парувала до ранного сонця біла пара. А може то з коминів, што ледво вырастали над стріхы, ішол дым. Зелена трава і зелене кряча малювало ся сочысто на тлі синіх лісів і бпакыгнога неба. Мама погладила голову хлопця і повіла: *юж зме дома*.

На подвірю, што замыкало ся в квадратну площу помедже старом і новом хыжом, стоял мужчына, і ледво што затримало ся авто, вхопил хлопця на свої руки і міцно притулил до себе. *Тато!* - закричал хлопец - *юж зме дома!* Отворили ся шырокы двері сіни. Там зносили свій добыток люде, які повернули з далекого вигнання, з "землі обіцяной", з землі, котрой не змогли прийняти за свою.

Хыжа

Хыжа з високом соломяном стріхом над яком што рано дымил комин, то іх хыжа. Хлопец облітувал ей довкола кожного дня. Выходил на высокій під, што звали го "бантом" і зазерал як сонце пушат свої золоты стрілы через порозсыханы дощкы щыту. Было там дуже місця для духів, які, здавало ся, визерают зза кріквы і комины, а найбарже вечером, коли сонце зачервеніло над Магуром і затягло чорну завісу ночы. В тот час в теплої середині хыжы світила лямба, тріскали в пецу розпалены дровна, а по хыжи розносил ся запах вечері - в тот час было приємно і безпечно. Хлопец не знал, же хыжу дідів дарувала татови його тета, яка выіхала, а радше втекла до Канады, же тот долгій час розлуки з татом, то час, коли він мусіл ей пильнувати перед злодіями і шабровниками, які хотіли засісти місце родинне. Не знал, же карпатській Бескыд то

його гніздо - правічна дідизна Лемків. Але в хьжи, коли рідна, вшитко можна познати, ей стары і нерівны стіны, горбату од мытя підлогу і вшитко, што в ей внутрі оповідано про минуле. В хьжи родиме ся і вмераме.

Ріка

За хьжом ріка. Ідий до рікы - повідали. Для хлопця то была велика ріка, хоц можна звати ей потічком. В блищачій як крышталь воді блищали срібны рыбы. Тоты дрібны, на плиткій воді, гріли хырбеты і лем старчыло порушыти тіньом - втікали в глибину, безпечны закамаркы - в свої "хьжкы". Хлопец прибувал спокійно затыгнути відро, жебы з водом набрати рыбу, але они все были хьтрійшы - втекли. В ріці поіли коровы і коні, з рікы носили домів воду. Ріка вечером черкотала найголоснійше, спала в лозинах і морщыла твар місяцьови, што любувал ся в ей люстрі презерати. Його ріка бесідувала до пізной ночы і вшиткы знали, же то мамроче Гугянка, якої джерела находили ся в глибині високого берегу ліса званого Гутом.

Яблін

На прикінци загороды стояла молода яблін. То лем она залишыла ся з саду. Грубы дерева зрізал на дырва пришиваний сусід. Приділено му хьжу нашого Лемка, якого выгнано на схід. Хлопец пильнувал своей яблони перед чужыма дітми, бо тоты били дручками до дерева і зваляли недозрілы ябка. Привязувал до дерева білого в чорны латы пса "Міська", жебы дбал, помагал пильнувати. З найнижшой голузи робил собі колыску превязану мотузом. Про червены, хоц не цілком смачны ябка, часто были проблемы з молодыма сусідами, але все штоси на дереві остало. Мама сушыли ябка на пецу в бляшаных бритваннах, жебы остали на долше, на зимову юшку.

Ліс

Дорога до ліса вела через Яругы, Вершок, Мухначкы. Недалеко, але для хлопця якім не знал гір, вшитко было велике, таємниче а часто небезпечне. Коли перешол Яругами за Вершок, очам вказували ся Мухначкы - шырока долина розрізана потоком, при котрым росли лозины, вербы і березы. Село оставало по другій стороні, не видно його хьжы - і старх облітувал підростка. З Мухначок кус іщы в гору і першы дерева ліса, як сторожы, стерегли входу в країну птахів і дикой звірины. З шырокой лісною поляны видно было село, по середині якого світила великом баньом церков св. Іоана Хрестителя. В нижній части, на горбочку, видно было Бенівку, в вышнім кінци Вірхню. З краю ліса на верх Магуры зо дві години дороги. Для малого хлопця то як на "дах світа". Зато на краю ліса зберал грибы, находил пахняче квітя конвалії і срібного бодака, котрий по пару кроплях дойджу раптовно замыкал своє сухе квітя. Спів птахів мішал ся з запахом горячого меду, з ароматом жывиці і холоду джерельной воды, што раптовно выбивала зо скалистой землі.

Велия

З яблінкы давно злетіло листя. Ріку покрыла груба ледова крига. Грубом перином засніжыло Яругы, Мухначкы і дорогу до ліса. Том задутом дорогом вертал з ліса мужчына і хлопец. Несли зелену яличку. На передвечерю зміг ся мороз, над ріком низко засвітило небо. В вырубаній пролубі заіскрила холодна вода. Дрібны звідзы наберал хлопец дрібныма пальчыками. Стікали з долони і падали в морозну ледову пролубу. - *На здорова, на щестя* - чує голос з боку. То голос тата. На штоден з пролубы пє воду худоба. В святу ніч звірята не выходят з дому. Під едном стріхом з газдами вечеряют. Через маленьке віконце слідят як люде за великом звідзом, што ясніє над чорном завісом ліса. Достали жмінку хліба, соли і чеснку. В тот вечер прийде до

вшыткых Сын Божий. Може задивит ся на землю што перед роками квітла луками квітів, пахла ярцьом і вівсом, што золотили розколысаны берегы бескыдских шаховниц поля званого царином. Бо-ж царювали там Лемкы і небесны птахы, якы стерегли святинь під блакытным куполом неба.

Не ма гнеска сонця в волосю дівчат і жінок, што жали врожаі, а хресты, якы значыли лемківській пут - поперевертано, вырвано острыма списами ребра деревяных церкви, проколото іх до глубины серця, аж загмерли голоса дзвонів, замліли од удару, затихли.

І той нocy подул вітер зимний, перешпилил до внутри кости живых і померлых, навлюк на дорогу могыльны копчыкы зимы і не перейдеш, бо застрінеш на завсе.

І не знал хлопчына, же то перша Велия на рідній земли, же на вечерю скликує ся близких і тых, што несподівано зайдут в хыжу... і не знал, же дванадцет страв, якы несли до стола мама, то якбы дванадцетьох апостолів, што просвятили землю кровю жертв. А де-ж найти в порожнім селі дванадцетьох Лемків - мужів справедливых серед мирян роду. Ци не за дуже в тым числі буде Юдів? Не за срібники, а мідяники поведут і продадут. Продадут твою яблін, ліс і ріку, зелене і квітуче. Бо-ж пятьдесят років вчыме ся робити кеселицю, а вдає ся зробити лем замішку.

А може зайде до них Ісус, зайде до выгнаных спід лемківских стріх, бо-ж і птахы ховают ся під стріхы бідных люди. І кілько іщы тых Велий поза пятьдесят ждати.

Ludzie i ptaki

Kiedy zapadał zmierzch, ujrzałem ptaka. Pod strzechą, na belce wystającej ze zrębu łemkowskiej chaty siedział gołąb. Chatę rozebrano w czterdziestym siódmym. Postawiono na nowo w tym samym miejscu po dziesięciu latach, ale gołąb o tym nie wiedział. Kiedy próbowałem zbliżyć się do niego, bał się i tulił do białej wapnem ściany. Był to gołąb pocztowy. Na jego czerwonej nóżce błyszcząca obrączka - znak przynależności. Byłem zdziwiony, że taki światowy ptak wybrał miejsce pod tą strzechą. Pod strzechą, która już nikomu nie miała służyć... W niemej ciszy czułem bicie serca. Słyszałem, jak uderza serce ptaka, niepewne nocy. I pomyślałem, że ludzie, którzy zasypiają za ścianą z ciosanej jodły, też mają gołębie serca i jakże podobni są do tego ptaka - chociaż oni już powrócili. A może we śnie... ciągle wracają.

Księga rodzaju

Wstał o brzasku. Słońce wdzierало się do izby, przemykało pośród wilgotnych liści pelargonii wypełniającej okno. Kropelki wody spływały strugami po szybie, wyłapując świetliste promyki. Zdawały się podobne do okrągłych, szklistych grochów - łez. Ubrawszy się jak co dzień, zaciskając pas, poprawił drelichowe spodnie, nałożył czapkę i wyszedł na dwór. Dzień był świąteczny, więc wszystkie prace wykonywać będą domownicy. On, gospodarz, był wolny od zajęć.

Zajrzał jeszcze do obory. Bydłeta leżały spokojnie, sennie przeciągając grzbiety. Dotknął grzywy siwka, poklepał go i wyszedł z uczuciem zadowolenia. Drzwi zamknął na skobel. Robił tak zawsze. Nigdy nie zamykał obory na kłódkę.

Spokojnym krokiem powlókł się w stronę pól. Minął zбочe przecięte potokiem. Woda bulgotała jak w garze, pieniać się biegła zygzakiem wypełniając zakamarki koryta, ostro wcinając się w gliniasty grunt. Wokół leżał jeszcze śnieg. Pokrywa była coraz cieńsza, zalegała miejsca ocienione. Tam, gdzie nie było drzew - śniegu prawie wcale. Zbliżył się do miedzy. Składał na niej wyorywane kamienie. Wspomniаł o rodzicach. Pamiętał, jak

powtarzali, że kamienie rodzą się podczas zimy, stąd tyle ich każdą wiosną. Zawsze było ich pełno, pomimo że zbierano je - rosły na miedzach kamienne kopce. Część z nich pokrył las: znaczą granice dawnych łąnów, dlatego może powiedzieć, do kogo należały. Miedze wiodą w leśne gęstwiny, tam się rozplývają, giną. Słońce wzbiera jak wysoka fala. Jest coraz wyżej - rozjaśnia koloryt wiosennego pejzażu.

Spoglądając z góry na rozświetloną dolinę, widzi czerwony dach rodzinnego domu. Gdzieś z wysoka woła jastrząb: - pij, pij, pij! Zatacza w bezruchu kręgi. Stając w miejscu jak unieruchomiony latawiec łopoce czarną chorągwią skrzydeł. Majestatycznie zakreśla jeszcze jedno koło i spada w dół jak rzucony kamień. Przy styku z ziemią otwiera spadochron skrzydeł i wyciąga przed siebie rozwarte ramiona szponów. Nie dotykając ziemi, unosi zdobycz. Odbywa się to niepostrzeżenie: zmiana, jaka zaszła w locie ptaka, nie płoszy ciszy. W powietrzu góruje spokój. Śród kamieni rzędy tarniny. Jej ostre kolce odstraszają, chroniąc ostatnie kulki granatowych owoców. Na szarych kamieniach ogrzanych słońcem pełzają pierwsze tej wiosny muchy, leniwie przeciągają skrzydła.

Idąc w kierunku lasu, trafia na mokradło. Tu w letnie gorące noce wylegują się dziki. Ale dziś jest nienaruszone. Pozbawione śniegu pulsuje ciepłem. Na jego skraju kępy sitowia prostują po zimie zgięte grzbiety, nabierają zielonego koloru. Nad moczarem przycupnęły dzikie olchy, kruche gałązki dobyły pierwszych pędów. Zerwał kilka z nich, przytykając do twarzy poczuł świeżość i zapach soków. Oznajmiały - zima minęła.

Usiadł na najbliższym kopcu kamieni i rozkoszował się zapachami. Trwało to chwilę, może dłużej. Siedział nieruchomo patrząc przed siebie. Zagłębiał wzrok w najdalsze zakątki okolicy. Wiedział, że tylko tutaj może być sobą, i wierzył, że kiedy będzie wypełniać miedze kamiennymi kopcami, przedłuży istnienie tej ziemi, tak jak ona, darując kolejną wiosnę - jego życie.

Zrąb życia

Topniejący śnieg wypełniał przemoczone buty. Obolałe nogi dawały znać, że pora wracać do chaty. Watowane spodnie, pokryte lodem, były zupełnie sztywne i przy każdym kroku trzeszczały jak łamane polana. Również plecy, jak pancerz żółwia, stanowiły dymiący garb, usztywniony lodową łuską. Spod baraniej czapy okalającej głowę wydobywały się ciepłe opary. W leśnej ciszy ta dziwna postać zdawała się zupełnie obca. Powtarzała wciąż te same ruchy - czynności.

Zamaszyste cięcia siekiery pozbawiały ściętą jodłę kolejnych gałęzi. Drzewo na w pół zanurzone w grząskim śniegu próbowało bronić się przed uderzeniami. Rozczapierzone konary jak ośmiornica oplatały korpus człowieka, obezwładniając go mackami igliwia, ale ten, wijąc się parł naprzód. Ślady ciężkich stóp znaczyły korytarze, brodząc w śniegu zbliżały się do korony drzewa. W starodrzewiu niosły się tępe młaśnięcia siekiery. Obnażone ciało jodły zapłonęło żółcią. Opuchnięta kora wydzielala eteryczny zapach, rozsiewala woń igliwia. Człowiek dobrnął do końca długości drzewa. Pozostało mu kilka cięć. Odchylił, jak uprzednio, sztywny korpus i zabłysnął ostrzem w lekkim mroźnym powietrzu. Nie wykonał jednak ruchu. Zastygł w tej pozycji i trwał w niej przez chwilę. Później odłożył siekiere i pochylił się nad koroną drzewa. Zgrabiłymi dłońmi począł dotykać zawieszonych wśród gęstego igliwia jodłowych szyszek. Każda z nich zamykała we wnętrzu skrzydlate nasienie, chroniąc je ciemnorudymi łuskami, skrzącym szronem ułożonym piramidalnie w kryształki. Chłodne szyszki szorstką powierzchnią drażniły twardą skórę dłoni - jak małe puchate ptaki, nabierając ciepła, starały się opuścić klatkę palców.

Człowiek odszedł na bok, przystanął i zmierzył wzrokiem strzelistość kolejnej jodły. Odłożył jednak siekiere i szybkim ruchem nóg wykonał śnieżny kopiec na pniu ległego drzewa,- gałęzie ułożył w drugą pryzmę. Do pustej torby po cukrze, z której kilka godzin

temu wyjadł śniadanie, włożył kilka zerwanych szyszek. Przygotowane zawiniątko schował za pazuchę i odszedł przez zmierzchający las w stronę chaty. Zebrane szyszki stawały się coraz cieplejsze. Ślad, którym przybył do miejsca zrębu, zbladł a płachta śniegu zlewała się w spójną biel. Przeszedł przez polanę roziskrzoną gwiazdami i kiedy zdawało się, że jest blisko chaty, otoczyła go jedlinowa niemoc. Setki jodłowych gałązek smagały tułów, twarz. Odrzucał je rękami i chcąc odnaleźć ukrytą ścieżkę, krążył wokół i wciąż trafiał w to samo miejsce. Szyszki w zaciszu pazuchy pęczniały, były mokre - prawie gorące. Pękły nasiona i nowy las pokrył miejsce dawnego zrębu.

Krawędź ciszy

Październikowa noc. Przed chwilą rozłożyłem łóżko, chcąc położyć się do snu. W piecu przygasają ostatnie polana. Języki ognia rejestrują zarys wnętrza leśnego domku. Nie dopalona świeca wetknięta w kubek z ziarnem podtrzymuje nierówno łypiący snop światła. Jasna księżycowa noc wkrada się do okien,- dotyka stołu, nie dojeżdżonej kolacji, widelców rozrzuconych w nieładzie, kilku talerzy, stygnącej kawy.

Wychodzę na dwór. Po minucie jestem na zboczu. Dolina zalana mlekiem księżycowej poświaty leży u moich stóp, przypomina bajkowy krajobraz dzieciństwa. Poszarpany horyzont ostro odcina szklisty kontur nieba. Tej nocy pełnia. Opary mgły otulają sąsiednie zbocza okalające dolinę, snują się od źródeł potoków i przechodzą wzwyż. Biała cisza kryje pomruk dolatujący mego ucha. Nagle rozdziera ją potężny, gardłowy ryk: muuuuuuuooo, muuuuuuuooo! Wydobył się ze ściany lasu i spiżem uderzył o przeciwległy stok, potoczył się zboczem i gdzieś daleko zamilkł. Dźwięk powtarzał się raz i drugi - narastał. Zdawało się, że jest coraz bliżej. Czuję jak przenika każdy strzęp zmierzwionej trawy, porusza ostatnie liście drzew - otacza mnie. Pomimo ciepła nocy, która swym oddechem przypomina letnią, chłód usztywnia palce rąk - nieruchomieję. W gęstwinie nocy krzyczy zbudzony ptak, płosząc leniwy turkot wody. Księżyc uśmiecha się jaśniej.

Pada strzał. Głaz śmierci zsuwa się z krawędzi ciszy. Jak uderzenie w płot, zbrojny w setki sztachet, niesie nienaturalny pogłos, potyka się o coraz szersze kręgi drzew, sięga najwyższych partii lasu, otrząsa mgielne krople rosy, biegnie z nadzwyczajną siłą - donikąd. Napętnia uszy i trzewia, tnie na oślep - trwa.

Oczyrna duszy dostrzegam gasnącą świecę leśnego domku, ostatni kłębek poszarpanej mgielki zawisłej nad nozdrzami leśnej czerni. Słyszę ulatujące bicie serca, ale nie jestem w stanie odróżnić, do kogo należy.

Jesiony

Powaliłem trzy jesiony. Widziały one tak wiele, że nie sposób spamiętać jednym życiem. Znały wieś mojego pradziada. Żyjąc na jego zagrodzie, spoglądały dumne na dymiące co dnia kominy chat. Z każdą wiosną zazieleniały się ich kędzierzawe łby, a kiedy przychodziła jesień, traciły swoje pierzaste liście najwcześniej - po pierwszych przymrozkach.

Kiedy padły, zadrżała ziemia. Długo panowała cisza a w pustej przestrzeni trwał dziwny smutek. Później tartaczna piła wżarła się do wnętrza kłód, rozdawała bladoczerwone warstwy słoików świadczących o ich mocy, o życiu w zaczarowanym kręgu pnia - zamieniała je na deski. A przecież wytrzymały burze, zimową zamieć, rozstanie z bliskimi ludźmi. Ja w tej zwierzęcej nagonce, w nieludzkim polowaniu na drzewa pozbawiłem je życia. Czy mogłem tak postąpić!

Przed dziesiątkami lat w ich chłodzie skrywał głowę stary człowiek, któremu towarzyszyły wnuki, a kiedy ucichał wieczorny gwar, w objęciach koron znajdowała ukrycie para dzikich gołębi.

Może za kilka lat wśród młodych jesionów stanie nowy dom. Jak dawniej, ocienione miejsca zajmą dzieci i dzikie gołębie.

Країна зеленого світла

Коли наприкінці Ропиці Руской скрутите з дороги, што веде через Конечну до Бардийова - і ту історик і етнограф повіл бы - скрутите з "бардийовского шляху" в ліво - найдете ся на дорозі до Бортного. Село Бортне відоме вшиткым Лемкам. Неє другого такого в Бескыдах, де вратували бы ся не лем лемківскы родини, але лемківска деревяна архітектура (дві цервки, старий цминтар, соткы камінных хрестів, десятки придорожных капличок, і не менше, старых хыж). Вратувало дослвно, бо остали Лемкы собом в каждом цалю, як мож на цілі рахувати люди, може скорше архітектуру, на стопы або сантиметры - не знам. Знал буде ліпше пан Теодор Кузяк, а він человек поважно жартобливий і такы "нюансы" розберат без найменшого сумніву.

Коли ідете "на Бортне", минете по дорозі Драгашів, перейдете через вічно зопсутий міст, під котрым тече рухлива річка, якої джерела деси в бортнянских лісах, а потім вашим очам розпише ся стіна ліса розсвітлена зеленым світлом букового листя. Так помаленькы выжше буде пняти ся тотя дорога, часом попаде на долинку, закрутит ся танечным кроком - то в ліво, то в право, аж найде ся в Чорторыях, де ей поламали на вшиткы стороны підземны рухы. Думам, же давно там "чорты рыли" — як таке званя дали тому місцю стары лемківскы газдове. Давнійше міг там человек встрінуги по оси возом, затопити ся на добре, і не оставало лем голосно кляти - "А бодай то чорты взяли!" А бодай то... Як тото не помогло, то лем лишыти фуру і піти домів. Гнеска чорты менше активны і переїзд легший.

За Чорторыями о два крокы, село Бодакы. Юж з горбочка видно першы хыжы. Серед них з зеленого пейзажу села вырастают церковны бані - срібны маковиці і то не єдною церквы, а двох і пару капличок. Бані нарастают вертикально з зеленого краєвиду і гачат синього неба трираменными хрестами. На схылах берегів, што сходят спід лісів, які окрыляют стисло село, видно білы хресты, придорожны фігуры святих - якбы ся ту сходили на велике торжество. Частина села "сідит під стріхом", споєна міцно зо земльом, з якої выросла. Хыжы новы стырчат як оголены пнякы на зрубі, і не пасуют до давного світа. Але Бодакы не сут великым селом. Іщы еден горбок выжше, а находиме ся в Бортным.

Посередині села дві цервки, при лугах, побіч газдівскых подворців, на загородах, стоят сперед першой і другой світової війны фундуваны хресты, капличкы, святи фігуры. Очы вандрівників розчытуют назвиска фундаторів, і на яку памят поставлено... "за здоровля", "за щесливий поворот з Гамерики", "помордуваным в Талергофі". Іntenції ріжны, як ріжны были події села і його жытелів. Над Бортным мережит ся Мережка, Корнута, Магурич, і другы верхы. Наполняют сельску долину запахом ліса, розсівають вітерец легонько над стріхами хыж, а він закручат дым з коминів в небо, яке прикрашают дрібны, округленькы хмаркы, што як овечкы щыпаючы траву - кроком повільным переходят пасвиско і єдна по другій ховают ся за верх, за высокы колпакы гір, ялицьовы стромы, за буковы зелены дебря. Довкола так зелено, же ани не видно сонця, здає ся - світло і повітря зелене!

Позерам на верхы, на досконало вірны старій архітектурі хыжы, на маківкы лемківских святинь, то зас на автора тых творів. Так, на автора - бо я юж загостил до хыжы Феця Кузяка, яка стоїт над річком в середині села. Він бы мя поправил - в

"центрі", бо є ту поза двома церквами, новопобудований сільський дім культури, склеп, давна молочарня і автобусовий пристанок з місцьом до завертаня. Пан Фецьо Кузяк, як пристало на вірного сына лемківської землі, одкупил стару лемківську хыжу, і єдном ногом повернул до Бортного... з воєвідского давно - Ряшова, де працювал долги роки на милождану, невелику пенсію. Хто не зна Феця Кузяка, то може знає: Юрка Бортнянского, Гриця Быбля, Нестеря Чепігу - бо під такыма псевдонімами "воювал" він долги роки на Лемківських Сторінках "Нашого Слова". Десятки, а може сотки його оповідань, дописів, можете найти в архівных номерах тыжденника, починаючы од 1964 року. Нашли ся там м. ін. такы оповіданя: "Війтовий суд", "Млинці з Высокого Магурича", "Гудак Микыта в небі", "Таке было мое дітинство", "Семе не крад, бо...", "Єден ден пастушого жытя", "На службі", і дуже, дуже других, якы описували минуле Лемківщыны. Творчіст Кузяка насыякнена рефлексийом і гумором - єдночасно великом любовю до рідной землі, до села в яком пришил на світ. В своїх оповіданях показує Лемківщыну, яку памятає з дітинства, одтворену зо споминів його дідів, селян, народжених іщы в другій половині XIX столітя. Є там наш сусід - корчмар Жыд і Циган, весіля, будний ден і святочний час, приметы і хыбы людскы, віруваня і традиції, а вшытко підсіяє зеренком гумору, якій товаришыт сільській погідній атмосфері. На безхмарне жытя селян приходит тяжка доля - війна, выгнаня - трагедия оддільных родин, як і цілого лемківского племена.

Кузяк оповіданя "малює образами" - чудовом бесідом середньої Лемківщыны одтворює минуле. Минуле дополнене субективныма спостереженнями. З його засобу слів, давной складні, мож бы одзеркалити чысту мову - яку добрі буде розуміти схід і захід Лемківщыны. Кузяк то "болячий гумориста" - бо часто його гумор болит, вказує нашу наївніст, не раз глупоту, косым "Гашковым" оком творит образы минулого, і не кланят ся большанам, не грає мелодіі, на яку ждали штотраз то новы володаре. Радше в вымушеным поклоні старат ся осміяти їх.

Гнеска Кузяк кождий вільний час більше присвячує другій своїй любови, а є ньом малюваня. Деревяна Фецьова хыжа кыпит кольорами фарбы і пахне покостом. В більшости необрамуваны образы закрывають вільну частину стін. Так то на стінах розквитат давний світ: врізаны до беріжка лемківскы певниці, шпіхліры-сыпанці, на розписі села церков з дрібно розписуваныма гонтами - ряд в ряд, а їх кількіст мусит ся згаджати з тым што было на вкрыві церкви. — *То не так, же якісий артиста сой махне пензльом і церков два раз выжша як в натурі* - коментує Фецьо. Дрібниц пильнує, бо они творят клімат і автентизм його творів. То означат, же не можна домалювати вікно, коли го там не было. На горбах пристає зерно і розплітат ся шахівниця поєдинчых кусків поля розтятого зеленыма меджами. Соломяны стріхы рівненько накрывають людскы садибы, перед котрыма стоять в маєстатычній повазі журавлі з розколысаным відром до набераня воды. Відро, очевидні - деревяне. Серед гір, з глубоких яруг, выснуват ся кубятко гмлы, по сам край грубого ліса, при котрым стоїт збійник Сипко. Одяг в него народний, чыстенькій, ноги сперают шыроко сильний корпус дородного драба. Якбы не стрыльба выміряна пред себе, здавал бы ся спокійным газдом. На єдным з полотен камінний двір-замок з желізном брамом, а перед ним, на высокым скалистым березі, пару свобідных драбів позерат в його сторону і штоси міркує. - *То на польскых панів ідут нашы, тым разом не по коляді, а зо стрыльбами* - з усміхом повідат Кузяк.

Тихы села нагадуют Никифоровы малюнкы - ностальгічны, затоплены в Карпатській природі, досконало одзеркалены архітектурным стильом, ждуть, якбы на гостя. Домінуют в оліях три кольоры: зелений, синій і бронза - очевидно з похідныма. Бє з них зелене тепло, бо Кузяк якбы на прекір Никифорови, завзято любит зелений колір і выкорыстує го максимально. Не легко оперувати зеленым світлом, а єднак в образах Кузяка, дає оно третій вымір - глибину. Трафлят ся Фецьови "пополнити"

портрет, як і історичну картину. Портрет для показання деталей... одягу, а історичну картину - для... підкрисліня лемківських звязків з православном Церквом і древнім Кыевом.

Нерадо дає праці на выставки. - *Што я ся буду афішувал* -повідат. Хоц знам, же вшытко што творит, робит з глибоком віром, жебы нашы сліды, оставлены ту прадідами, шанувати, хоронити і долучыти до них, хоц маленьку окруху гнешнього, жебы ништо з памяти не выдер нам історії, не зрівнал з горбатом дольом остатків нашой культуры. Думам, же прото выполнят Він розорену культуру - лемківській заповіт, записує выгнану памят.

Розмалюваний на полотнах Кузяком лемківській світ, як і записаний словом в оповіданях і гуморесках зобранных в збірку "Давно, то были часы", сплітує ся органічно з карпатском земльом, з жытьом селян, як і з жытьом автора. Тото, чого не переказал кольор олії, свобідно несе слово писане, дополнят го. Товаришыт ім спільна атмосфера, на ново родит ся минуле, уявлят правда історії, краса і легенда давной країны званої з тепла - Лемковином. Тото, што перестало існувати матеріально, по чым затерто сліды, дарує нам в розписі полотна і слова, залюблений в країну зеленого світла - Теодор Кузяк.